

СУСПІЛЬНИЙ ІДЕАЛ У ФОРМАХ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ: КАНОН, НОРМА ЯК ІНСТРУМЕНТИ ЦЕНЗУРИ

Розуміння суспільного ідеалу та особливостей його втілення в художній діяльності, реалізація суспільного контролю над чуттєвістю через художній канон і норми, вже давно є суперечливим питанням, яке впливає як на художню творчість, так і на суспільні норми. У цій статті досліджується, як ці конструкції функціонують в якості так званих «інструментів» цензури в мистецькій культурі та у сфері виховання. Мета дослідження – визначити роль нормативності та етики в мистецтві, розглянути канон та естетичну норму як усталені традиції, проаналізувати цензуру як механізм інституційного контролю над чуттєвою діяльністю, а також з'ясувати використання естетичних засобів у гендерному вихованні.

Результати дослідження вказують на подвійну роль художнього канону і норм: з одного боку, вони слугують основою традицій і культурної ідентичності, визначаючи мистецьке життя і зберігаючи суспільні цінності з плином часу. З іншого боку, вони функціонують як інструменти цензури, забезпечуючи конформізм і обмежуючи різноманітність художнього вираження. Така напруженість ще більше посилюється інституційними механізмами, які забезпечують контроль над мистецькими практиками, часто віддзеркалюючи панівні ідеології та владні структури.

Досліджуючи різноманітні історичні факти та приклади, ми наголошуємо на тому, як канонізація та нормативність можуть пригнічувати розмаїття та витіснити альтернативні думки всередині мистецьких спільнот. У дослідженні розглядаються наслідки такої цензури для еволюції культурного дискурсу та збереження суспільної нерівності.

Отримані висновки вказують на необхідність детального вивчення канону та норм у мистецьких середовищах, визнання їхньої ролі не лише як культурних артефактів, а й як інструментів контролю. Завдяки критичному підходу до концепцій, що обґрунтовують необхідність канонів та норм в художній діяльності, у дослідженні відстоюється ідея більшої відкритості мистецького процесу, що ставить під сумнів усталені ієрархії та сприяє створенню плюралістичного культурного середовища. Отже, це дослідження робить свій внесок у постійні дискусії навколо мистецької свободи та цензури, спонукаючи дослідників і практиків переосмислити вплив канону та нормативності на мистецькі інновації та суспільні ідеали.

Ключові слова: суспільний ідеал, цілісність, виховання, канон, норма, цензура, стереотипізація, комунікативні практики, культура, гендерна ідентифікація.

Постановка проблеми та її актуальність. Мистецьке самовираження тісно взаємопов'язане із суспільними ідеалами, формує культурні норми та відображає цінності своєї епохи. Поняття художнього канону та естетичних норм виступає в ролі основи, яка визначає, що вважається прийнятним або вірцевим у межах певної мистецької традиції. Однак ці норми можуть виступати і як інструменти цензури, обмежуючи творчу свободу та самовираження.

Для вивчення того, як ці норми впливають на мистецтво та його сприйняття, важливо визначити роль канону та норм у художній культурі. Канонізація не лише зберігає культурну спадщину, але й увічне певні ідеології, потенційно витісняючи інші погляди та думки. Норми естетичної діяльності можуть посилювати суспільні упередження, обмежуючи різноманітність мистецького самовираження, яке ставить під сумнів встановлені норми [Богдан, 2023а, с. 122].

У сучасних умовах дискусії про цензуру в мистецтві посилилися з розвитком цифрової епохи та розширенням мистецьких платформ. Актуальність цього дослідження

полягає в тому, що воно розкриває, як канон і норми продовжують формувати мистецький дискурс і культурну ідентичність на фоні змін у соціальному та технологічному середовищі.

Мета статті – дослідити роль нормативності та етики у втіленні суспільного ідеалу в формах художньої культури, розглянути канон та естетичну норму як усталені традиції, проаналізувати цензуру як інституційний контроль над чуттєвою діяльністю, а також з'ясувати використання естетичних засобів у гендерному вихованні.

Завдання дослідження. Відповідно до мети перед нами були поставлені та вирішені такі завдання: розглянути питання нормативності та етики в мистецтві; проаналізувати канон та естетичну норму як усталені та закріплені традиції; дослідити цензуру як інституційну форму контролю над чуттєвою діяльністю; дослідити застосування естетичних засобів у гендерному вихованні.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Протягом останніх років зросла увага науковців до суспільного ідеалу, способів його втілення в художній культурі, зокрема, до ролі канону та норм як інструментів цензури в художній діяльності.

Сучасні дослідження, наприклад, роботи П. Богдана [Богдан, 2023б], Г. Клепні [Клепня, 2014], Л. Чорної [Чорна, 2016] присвячено визначенню засадничих основ суспільного ідеалу та способів його втілення у формах художньої діяльності.

Так, А. Дубрівна, М. Мирошніченко [Дубрівна, Мирошніченко, 2020], І. Кучма [Кучма, 2020] наголошують на тому, що норми всередині мистецьких канонів діють не лише як маркери естетичної традиції, але й як механізми суспільного контролю. Дослідження історичних змін у владі через дисциплінарні механізми дають фундаментальне бачення того, як норми, закладені в мистецьких канонах, можуть утворювати або підривати суспільні ідеали. В роботах П. Богдана [Богдан, 2023а] та О. Галича [Галич, 2022] досліджується роль цензури, зокрема у візуальному мистецтві та літературі. Автори показують, як канонізація певних мистецьких форм може увічнювати гегемоністські наративи, витісняючи з поля зору альтернативні підходи.

Важливим є дослідження суперечності між збереженням мистецьких канонів як культурної спадщини та критикою їхніх нормативних наслідків. Так, А. Бренюк [Бренюк, 2021], досліджуючи ці питання, стверджує, що критичне ставлення до канонів народного мистецтва, яке визнає їхню історичну цінність, є необхідним для інклюзивного та неупередженого підходу до культурної репрезентації.

Вплив цифрової культури та глобалізації на мистецькі норми й механізми цензури залишається сферою досліджень, що постійно розширюється. Поширення онлайн-платформ сприяло розширенню доступу до мистецького самовираження, але водночас активізувало дискусії про цензуру, алгоритмічну упередженість і культурну гегемонію. Такі науковці, як О. Червінський, К. Червінська [Червінський, Червінська, 2022], В. Волинець [Волинець, 2023], Є. Санніков [Санніков, 2024] висвітлили цю тенденцію, вивчаючи, як цифрові технології ставлять під сумнів та змінюють традиційні норми в мистецьких практиках.

Не зважаючи на те, що питання ролі норми і канону в художній діяльності активно обговорюється у сучасному мистецтвознавстві, естетиці та етиці, залишається потреба у філософському осмисленні ролі естетичних норм і канонів у формуванні суспільного ідеалу та способів його художнього втілення.

Результати. Нормативність у художній діяльності полягає у встановленні та дотриманні стандартів і норм, які визначають, що вважається прийнятним, доречним і важливим у сфері мистецтва. Такі норми можуть бути очевидними, наприклад, формальні правила та настанови, або ж прихованими, що розвиваються через традиції, культурні очікування та суспільні цінності. Поняття нормативності в мистецтві має важливе значення, оскільки воно забезпечує основу, в межах якої митці створюють, критики оцінюють, а глядачі інтерпретують мистецькі твори.

У художній культурі нормативність виступає у кількох формах. Однією з основних форм є художній канон, який включає в себе набір творів і стилів, що вважаються взірцевими або квінтесенційними в межах певної традиції. Такі канони слугують еталонами, за якими оцінюють нові твори, забезпечуючи наступність та узгодженість у мистецькій сфері. Іншою формою нормативності є стилістичні конвенції, які диктують методи та прийоми, що є прийнятними для певних жанрів чи течій. Вимога щодо використання принципу пропорційності в живописі доби Відродження або дванадцятитонові техніки в серіалістичній музиці є прикладами того, як мистецькі норми можуть впливати на створення та сприйняття мистецтва.

Нормативність не є статичною, вона змінюється разом зі змінами в культурі та появою нових ідей. «Явище канонічності тих чи інших прийомів художньої творчості стало предметом обговорення починаючи з другої половини XVIII ст. Термін «канон» в наукових роботах з'явився лише на початку XX ст. Як нормативне явище, поняття канону опосередковано подібне до традиції, стилю та жанру в мистецтві. Канон є світоглядною, ціннісною категорією, що виражає естетичний ідеал епохи» [Дубрівна, Мирошніченко, 2020, с. 25].

У мистецтві поняття канону означає сукупність творів, які визнані взірцевими та авторитетними в межах певної культурної чи мистецької традиції. Такі твори зазвичай вважаються найвищою якістю і використовуються як еталони для оцінки інших мистецьких робіт. Канон охоплює поняття естетичної норми, яка представляє стандарти та критерії, що визначають, що вважається прекрасним, цінним і гідним збереження в певному культурному контексті.

Як зазначають В. Д. Гришко та В. О. Шейко, «...естетичний ідеал, що змінює історію, це також те, що змінюється історично. Естетичний ідеал не може бути іншим, він завжди розвивається. З одного боку, він є абсолютним, з іншого боку, як історично визначений, естетичний ідеал завжди є відносним. Щоб адекватно оцінити його роль у становленні людини і соціуму, варто зосередити увагу на світоглядній ролі естетичного, і тоді виокремлюються відношення між особистістю, культурою, суспільним життям, які виступають у якості послідовних концентричних кіл, що розходяться від людини, яка удосконалює своє прийняття світу» [Гришко, Шейко, 2019, с. 8].

Взаємодія між інноваціями та традиціями – це складний процес, в якому автори розширюють межі, критикують існуючі норми і, тим самим, роблять свій внесок в еволюцію художньої культури. Це протиріччя між дотриманням норм і прагненням до інновацій є основною рушійною силою безперервного розвитку мистецтва. У статті Наталії Юган суперечлива єдність норми та інновації досліджується через особливості функціонування творів сучасних українських драматургів у культурному середовищі. Автор доводить, що сучасні п'єси «сприяють формуванню україноцентричної історичної та соціальної пам'яті, а це, в свою чергу, впливає на становлення ідентичності нації» [Юган, 2019, с. 343].

Етика в мистецтві охоплює моральні принципи та цінності, якими керуються при створенні, інтерпретації та сприйнятті мистецьких творів. Етичні питання в мистецтві є багатоаспектними і стосуються відповідальності митців перед своїми об'єктами, аудиторією та суспільством загалом. Одним із основоположних етичних принципів у мистецтві є автентичність, яка вимагає від митців залишатися віddаними своєму баченню та досвіду, поважаючи при цьому цілісність своїх об'єктів. Автентичність у мистецтві сприяє довірі та взаємодії, даючи змогу аудиторії налагодити зв'язок із твором на глибинному рівні.

Іншим важливим етичним принципом є повага до культурного багатства та чутливість до контексту. Митці працюють у різних культурних середовищах, кожне з яких має власні цінності, переконання та традиції. Етична мистецька практика передбачає визнання та повагу до цих відмінностей, уникнення культурної апропріації та взаємодію з іншими культурами у поважливий та усвідомлений спосіб. Такий принцип є вкрай

актуальним у світі глобалізації, де мистецькі процеси часто виходять за межі культурних кордонів.

Відносини між етикою та естетикою в мистецтві є складними та взаємозалежними. Естетика, що займається природою краси та мистецького досвіду, досить часто взаємодіє з етичними міркуваннями, адже створення та сприйняття краси не є морально нейтральною діяльністю. Етичні міркування можуть впливати на естетичні судження, і навпаки, естетичний досвід може формувати етичні переконання.

Однією зі сфер, де етика та естетика перетинаються, є відображення людського життя та соціальних проблем. Мистецтво здатне висвітлювати соціальну несправедливість, викликати критичну рефлексію, надихати на співпереживання та дії. Наприклад, у творах мистецтва, які висвітлюють такі теми, як війна, нерівність і права людини, часто переплетені естетичні та етичні виміри, а краса і художня виразність використовуються для привернення уваги аудиторії до актуальних етичних проблем. Етичний вплив таких творів полягає в їхній здатності викликати емоційні реакції та сприяти поглибленому розумінню складних питань.

Сам по собі процес мистецького створення може порушувати етичні питання. Митці мають зважати на етичні наслідки свого вибору – від зображення делікатних тем до потенційних наслідків своєї роботи для окремих людей і спільнот. Етичні дилеми можуть виникати в різних контекстах, таких як зображення насильства, використання реальних сюжетів і потенціалу мистецтва для зміцнення шкідливих стереотипів, використання живих організмів у мистецтві та науці (поява та розвиток біомистецтва). Тому митці несуть відповідальність за етичні наслідки своєї роботи, балансує між художньою свободою та моральною відповідальністю. І «дуже важливо забезпечити відповідність технологій та експериментів етичним стандартам та правовим вимогам» [Червінський, Червінська, 2022, с. 119].

Роль аудиторії в етичному та естетичному ландшафті мистецтва також є важливою. Аудиторія взаємодіє з мистецтвом через власні етичні рамки, привносячи свої цінності та переконання у свої інтерпретації та реакції. Сприйняття мистецтва може спонукати до етичних рефлексій, змушуючи глядачів замислитися над власною позицією та діями у зв'язку з темами та повідомленнями, представленими у творі. У цьому сенсі мистецтво слугує своєрідним каталізатором етичного діалогу та самоаналізу, сприяючи колективному осмисленню моральних питань.

Канон у мистецтві має кілька ключових особливостей. По-перше, він є вибірковою і складається з обмеженої кількості творів, які вважаються такими, що володіють винятковими якостями. Така вибіркковість за своєю суттю є суб'єктивною, на неї впливають культурні, історичні та соціальні чинники. По-друге, канон є авторитетним, несе в собі відчуття легітимності та важливості, що надає цим творам особливого статусу в мистецькій спільноті. По-третє, канон є гнучким і водночас стійким до змін, він може розвиватися з часом і включати нові твори та погляди, але водночас має тенденцію зміцнювати усталені традиції та цінності, часто відкидаючи твори, які не відповідають його стандартам.

Одним з основних впливів канону на художню творчість є його роль як орієнтира для митців. Вивчаючи канонічні твори, автори можуть отримати уявлення про техніки, стилі та теми, які історично цінувалися. Це може слугувати як натхненням, так і викликом, оскільки художники можуть прагнути наслідувати або перевершити ці взірці. Водночас канон може накладати обмеження на творчість, оскільки дотримання встановлених норм може перешкоджати експериментуванню та дослідженню нетрадиційних ідей.

Вплив канону виходить за межі діяльності окремих художників і поширюється на широку мистецьку спільноту та інституції. Художні школи, музеї та галереї часто віддають перевагу канонічним творам у своїх навчальних планах, виставках та колекціях, зміцнюючи їхній статус і увічнюючи їхній вплив. Таке інституційне схвалення ще більше зміцнює позицію цих творів у культурній ієрархії, формуючи суспільне сприйняття і смак.

Поняття «застиглої традиції» в сучасному мистецтві стосується того, як канон та естетичні норми можуть ставати сталими та невіддатливими до змін. Це явище виникає тоді, коли цінності та стандарти, втілені в каноні, підтримуються беззаперечно, пригнічуючи інновації та увіковічуючи застарілі ідеали. У таких випадках канон діє як консервативна сила, зберігаючи статус-кво і відкидаючи думки і погляди, які не відповідають встановленим ним критеріям.

Застиглі традиції можуть по-різному проявлятися в сучасному мистецтві. Одним із прикладів є стійкість певних стилів і жанрів, які були історично канонізовані, наприклад, класичний реалізм у живопису або тональна гармонія в музиці. Ці форми мають свої переваги, але надмірний акцент на їхній важливості може відтіснити на задній план інші художні підходи, такі як абстрактний експресіонізм або атональна музика, які ставлять під сумнів загальноприйнятну естетику [див.: Лессінг, 1968].

Іншим наслідком застиглої традиції є вилучення з канону альтернативних думок і поглядів. Історично склалося так, що в каноні домінують роботи, створені митцями з домінуючих культурних груп, часто маргіналізуючи тих, хто належить до недостатньо представлених спільнот. Така практика виключення закріплює вузьке бачення мистецької досконалості та обмежує потенціал для створення інклюзивної та репрезентативної мистецької культури.

Вплив застиглих традицій можна побачити в тому, як сприймається та оцінюється сучасне мистецтво. Роботи, які відповідають встановленим нормам, часто охочіше приймаються і відзначаються, тоді як ті, що відхиляються від цих стандартів, можуть бути заборонені або проігноровані. Така тенденція може створювати бар'єри для сучасних художників, які прагнуть подолати труднощі та розширити межі художнього вираження.

Щоб подолати обмеження застиглих традицій, у світі мистецтва зростає рух за переоцінку та розширення канону. Це передбачає визнання і включення робіт художників з різним рівнем підготовки і традиціями, а також прийняття нових та інноваційних форм художнього вираження. Завдяки цьому канон може більше відображати плюралістичну та активну природу сучасної культури.

Цензура, як інституційна форма контролю над чуттєвою діяльністю, забезпечує регулювання та обмеження самовираження, зокрема й в художній діяльності, з боку різних авторитетних органів. Основна мета цензури - обмежити можливості створення та доступ до контенту, який вважається шкідливим, небезпечним або диверсійним, тим самим формуючи суспільні норми та підтримуючи статус-кво. Таке регулювання може відбуватися за допомогою чітких правових рамок або за допомогою прихованих форм соціального та інституційного тиску.

Цензуру можна розділити на кілька типів, кожен з яких має свої особливості та цілі. Одним з основних видів є політична цензура, метою якої є обмеження інакомислення та контроль над політичними наративами. Уряди країн світу часто вдаються до політичної цензури, щоб обмежити критику, запобігти поширенню опозиційних ідеологій і зберегти владу. Така форма цензури переважає в авторитарних режимах, але може проявлятися і в демократичних суспільствах за допомогою таких заходів, як регулювання ЗМІ та нагляд за ними.

О. Галич, досліджуючи роль цензури, наводить історичні приклади взаємин з цензурою Сергія Єфремова, «мемуарний твір якого «Про дні минулі (спогади)», написаний у 1920-1921 рр., переконливо довів її реакційну роль у Російській імперії... Зародившись у часи другого царя з династії Романових Олексія Михайловича «Тишайшого», цензура стала вагомим інструментом влади для заборони вільнодумства, а в умовах царизму ще й суттєвого обмеження українців у праві на власну мову, літературу, журналістику, книговидавництво» [Галич, 2022, С. 171].

Моральна цензура зосереджена на обмеженні контенту, який вважається нецензурним, небезпечним або неприйнятним з моральної точки зору. В сучасному західному суспільстві цей вид цензури часто спрямований на матеріали відверто

сексуального характеру, ненормативну лексику та зображення насильства, виходячи з домінуючих морально-етичних стандартів [Тулупов, Кіріченко, 2022]. Релігійна цензура частково перетинається з моральною цензурою, що здійснюється релігійною владою, яка прагне запобігти поширенню богохульства, ересі або контенту, що суперечить релігійному вченню

Комерційна цензура передбачає регулювання змісту корпоративними суб'єктами, часто обумовлене ринковими чинниками та бажанням уникнути суперечок. Така форма цензури може впливати на виробництво та розповсюдження медіа, реклами та розваг, формуючи те, що вважається прийнятним для публічного споживання.

Механізми цензури реалізуються через різні інституції та практики. Уряди країн зазвичай створюють нормативно-правову базу, яка визначає та забезпечує дотримання законів про цензуру. Такі рамки можуть містити, зокрема, закони проти мови ненависті, наклепу та розповсюдження секретної інформації. Регуляторні органи, такі як органи влади у сфері ЗМІ та комунікацій, відіграють важливу роль у моніторингу та контролі контенту, забезпечуючи дотримання законів про цензуру.

Навчальні заклади теж є інститутами цензури, контролюючи навчальні програми та обмежуючи доступ до певних текстів та ідей. Це проявляється у забороні книг, цензурі академічних досліджень та просуванні певних ідеологічних поглядів та забороні інших. До того ж, культурні інституції, такі як музеї, галереї та театри, можуть вдаватися до самоцензури, щоб уникнути конфліктів з владою і відповідати суспільним нормам та очікуванням.

Вплив цензури на художню творчість і культуру є глибинним і різнобічним. Цензура може стримувати мистецьке самовираження, породжуючи атмосферу страху та самоцензури, в якій митці не наважуються досліджувати суперечливі чи нетрадиційні теми. Це обмеження зменшує розмаїття поглядів та ідей, представлених у мистецтві, що призводить до гомогенізації культурного продукту.

Митці, які діють у супереч цензурі, часто наражаються на значні особисті та професійні ризики, включно з юридичними наслідками, соціальним остракізмом та економічними негараздами. Попри ці виклики, деякі митці продовжують створювати провокаційні та дивергентні роботи, використовуючи своє мистецтво як форму спротиву та соціального висловлювання. Така динамічна напруга між цензурою та художньою творчістю може призвести до появи інноваційних та впливових творів, які розширюють межі загальноприйнятих норм.

Цензура також впливає на культурне споживання та суспільне сприйняття. Контроль над тим, який контент є доступним, впливає на суспільні погляди та цінності. Наприклад, заборона певних політичних ідеологій може обмежити суспільну свідомість і дискурс, зміцнюючи домінуючі владні структури. Так само цензура відверто морального чи сексуального контенту може формувати ставлення суспільства до сексуальності та моралі, увічнюючи консервативні норми та стигматизуючи альтернативні погляди.

Одним з аспектів дослідження механізмів інституційного контролю над чуттєвою діяльністю є застосування естетичних норм і канонів в художньому відображенні суперечливої єдності чоловічого та жіночого буття в культурі. Зазначимо, що мистецтво відіграє важливу роль у формуванні гендерної ідентичності, оскільки дає змогу впливати на розуміння та вираження гендерних ролей. Так, гендерна символіка, як втілення певного суспільного ідеалу маскуліності та фемінності, імплементована на різних рівнях соціальної реальності через різноманітні соціальні інститути.

Художня діяльність, як важливий спосіб формування чуттєвості, не може залишитися без суспільного контролю, і цензура постає як один з важливих механізмів такого контролю. «Гендерний символізм втілює ті способи кодування культурної норми, що відображають складну семіотику маскуліності та фемінності не лише в контексті окремої ідентичності (визначник Я—жінка), а й як культурні вектори, в яких функціонує суспільство (визначник Ми—жінки)» [Коваль, Сахно, Бундич, 2023].

Важливість естетичного виховання полягає в його здатності залучати людей на емоційному та інтелектуальному рівнях, сприяючи самосвідомості та критичному мисленню. Завдяки впливу різноманітних видів мистецтва люди можуть досліджувати і ставити під сумнів традиційні уявлення про гендерні ролі, розвиваючи інклюзивне і гнучке бачення гендерної ідентичності.

Використання мистецьких засобів у гендерній освіті охоплює різні форми, такі як візуальне мистецтво, література, музика та перформанс. Ці види мистецтва є потужними інструментами для комунікації та виклику суспільним нормам. Наприклад, література та кіно можуть зображати складних персонажів та наративи, які відображають різні гендерні ідентичності та переживання, дозволяючи людям побачити себе та інших у новому світлі. Візуальне мистецтво може зображати альтернативні репрезентації гендеру, відриваючись від традиційних образів і стереотипів. Музика та перформансне мистецтво теж можуть слугувати платформами для розуміння та вираження гендерної плінності та нонконформізму, сприяючи формуванню відкритого підходу до гендеру.

Вплив мистецтва на усвідомлення гендерних ролей та формування гендерних стереотипів є значним. Мистецтво має потенціал як діяти у межах традиції, так і формувати сучасний підхід до канону, надаючи йому нового значення. У статті «Гендерні складові китайського вокально-сценічного мистецтва» автори визначають, що «традиція переважно чоловічого крос-гендерного перевдягання в китайському вокально-сценічному мистецтві виконує складну культурну функцію конструювання та трансляцію такого типу фемінності, який був необхідний патріархальному суспільству з жорсткою бінарною структурою гендеру» [Каблова, Тетеря, Цап, 2023, С. 122].

В контексті нашого дослідження важливими є висновки авторів про особливості «прояву гендерної ідентичності у китайському вокально-сценічному мистецтві. В китайській культурі фемінність / маскуліність не є жорстко прив'язаними до біологічної статі, а «постають як гнучкі символічні форми відповідно до загальнокультурної естетичної картини світобуття» [Каблова, Тетеря, Цап, 2023, С. 117].

Мистецтво може кинути виклик усталеним гендерним стереотипам і зруйнувати їх, презентуючи різні та автентичні образи гендеру, висвітлювати обмеження та упередження традиційних гендерних ролей, заохочуючи людей переглянути та переосмислити власну ідентичність. Мистецькі репрезентації, які кидають виклик загальноприйнятим нормам, можуть сприяти зміні суспільних поглядів, просуваючи гендерну рівність і прийняття. Візуальне мистецтво, література, музика, перформанс та інші мистецькі засоби здатні відобразити різні гендерні ідентичності, представити особливості усвідомлення людиною своєї гендерної ідентичності.

Висновки. Отже, взаємодія між нормативністю та етикою в мистецтві наголошує на складній і багатогранній суті художньої культури. Нормативність створює структуру, в межах якої мистецтво створюється і оцінюється, забезпечує безперервність і послідовність, тоді як етичні принципи визначають моральні виміри мистецької практики. Взаємозв'язок між етикою та естетикою висвітлює глибокий вплив мистецтва на людський досвід, де краса і моральні цінності перетинаються, формуючи наше сприйняття світу. З розвитком мистецтва постійний взаємозв'язок між нормативністю, етикою та естетикою залишатиметься ключовим для забезпечення життєздатності та актуальності художньої культури.

Канон і естетична норма як впорядкована застигла традиція відіграють важливу роль у формуванні простору художньої культури. Канон забезпечує ціннісні орієнтири та стандарти для оцінки мистецтва, але його неухильне виконання може стримувати творчість та увічнювати практики виключення. Визнання та подолання обмежень з боку застиглих традицій має важливе значення для формування інклюзивного та активнішого мистецького середовища, що відображає різноманітний характер сучасного суспільства, яке розвивається та еволюціонує.

Цензура, як інституційна форма контролю над діяльністю у сфері культури, відіграє важливу роль у формуванні художньої творчості та культурного самовираження. Хоча вона спрямована на захист суспільних норм і запобігання шкоді, вона також обмежує свободу вираження поглядів і обмежує різноманіття культурного продукту. Знання концепцій, типів, механізмів та впливу цензури має важливе значення для усвідомлення її впливу на мистецтво та захисту відкритішого та інклюзивнішого культурного світу.

Процес формування гендерної ідентичності передбачає обумовленість семантичного поля особистості соціокультурною нормою. Мистецтво відіграє значну роль у кодуванні та ретрансляції гендеру як культурної норми. Важливим аспектом цього складного взаємообумовленого процесу є використання статевої символіки як способу інтерпретації складних аспектів маскулітності та фемінності [Коваль, Сахно, Бундич, 2023]. Естетичні засоби в гендерному вихованні мають важливе значення для розвитку всебічного та інклюзивного гендерного сприйняття та гендерної ідентифікації. За допомогою різних видів мистецтва можна ефективно долати гендерні стереотипи та сприяти створенню справедливого і відкритого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Богдан П. А. «Заперечення заперечення» ідеалу в чуттєвій діяльності людини-суспільства. *Освітній дискурс*. 2023а. № 47 (12). С. 17–28. Doi: 10.33930/ed.2019.5007.47(12)-2

Богдан П. А. Мистецтво естетичне чи політичне, Г. Лессінг між Платоном та Арістотелем. *Multiversum. Philosophical almanac*. 2023б. № 2 (2). С. 114-128. Doi: <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2023.2.2.5>

Бренюк А. Народні звичаї та обряди в творах українських художників. *Молодий вчений*. 2021. № 10 (98). С. 225-229. Doi: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-10-98-47>

Волинець В. Вплив штучного інтелекту на сучасне мистецтво: можливості та виклики. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2023. № 6 (1). С. 21-31. Doi: <https://doi.org/10.31866/2617-796X.6.1.2023.283933>

Галич О. Цензура та цензори в спогадах Сергія Єфремова. *Український інформаційний простір*. 2022. № 1 (9). С. 162-173. Doi: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(9\).2022.257213](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(9).2022.257213)

Гришко В. Д., Шейко В. О. Вплив культури на становлення світоглядних поглядів української молоді. *Гілея: філософські науки*. 2019. № 148. С. 7–10.

Дубрівна А., Мирошніченко М. Канони минулого та сучасні новації у мистецтві: взаємодія та протиріччя. *Актуальні проблеми сучасного дизайну* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 23 квітня 2020 р. Київський національний університет технологій та дизайну, 2020. С. 24-26.

Каблова Т. Б., Тетеря В. М., Цап Г. В. Гендерні складові китайського вокально-сценічного мистецтва. *Мистецтвознавчі записки*: зб. наук. пр. 2023. Вип. 43. С. 117–122.

Клепшня Г. М. Поняття ідеалу у класичній філософії. *Вісник національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2014. № 1 (19). Doi: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.19.10280>

Коваль О. А., Сахно А. Є., Бундич С. В. Статевий символізм в гендерній ідентифікації особистості: комунікативні стратегії репрезентації маскулітності і фемінності. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2023. № 47. С. 74-83. Doi: <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.47.9>

Кучма І. А. Канон тіла в західноєвропейській культурі. *Матістеріум. Вип. 5. Культурологія*. 2000. С. 41-49.

Лессінг Г.-Е. Лаокоон. Київ: «Мистецтво», 1968. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Lessinh_Hothold_Efrain/Laokoona.pdf (дата звернення: 06.07.2024)

Санніков Є. В. Проблема авторства та етика використання штучного інтелекту для створення візуальних творів. *Український мистецтвознавчий дискурс*. 2024. № 2. С. 132-140. Doi: <https://doi.org/10.32782/uad.2024.2.15>

Тулупов О., Кіріченко Є. Ненормативна лексика в англо-українському перекладі: творчість vs цензура. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов.* 2022. № 96. С. 52-60. Doi: <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2022-96-07>

Червінський О., Червінська К. БіоАрт—новий міждисциплінарний напрям в сучасному мистецтві та перспективи його розвитку в Україні. *МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія.* 2022. № 18. С. 114-119. Doi: <https://doi.org/10.31500/2309-7752.18.2022.277715>

Чорна Л. В. Роль ідеалу в світоглядному просторі Постмодерну. *Актуальні проблеми філософії та соціології.* 2016. № 14. С. 126-129. URI: <https://hdl.handle.net/11300/11788> (дата звернення: 07.07.2024)

Юган Н. А. Формування національної ідентичності українського суспільства засобами театру. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури та мистецтв.* 2019. № 2. С. 341-345.

Коваль Олена Аркадіївна

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії

факультет соціології і права

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

проспект Берестейський, 37, Київ, 03056

E-mail: koval.olena@lil.kpi.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6016-8222>

Сахно Андрій Євгенович

аспірант кафедри філософії

факультет соціології і права

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

проспект Берестейський, 37, Київ, 03056

E-mail: andrii.sakhno1997@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8739-0333>

Стаття надійшла до редакції: 10.07.2024

Схвалено до друку: 06.09.2024

**SOCIETAL IDEAL IN THE FORM OF ARTISTIC CULTURE:
CANON, NORM AS TOOLS OF CENSORSHIP**

Koval Olena A.

PhD in philosophy,

Associate Professor at the Department of Philosophy

National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

37 Beresteyskyi Avenue, Kyiv, 03056

E-mail: koval.olena@lil.kpi.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6016-8222>

Sakhno Andrii Ye.

PhD Student of the Department of Philosophy,

National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

37 Beresteyskyi Avenue, Kyiv, 03056

E-mail: andrii.sakhno1997@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8739-0333>

ABSTRACT

Understanding the social ideal and the peculiarities of its embodiment in artistic activity, the implementation of social control over sensuality through the artistic canon and norms has long been a controversial issue that affects both artistic creativity and social norms. This article examines how these constructions function as so-called "tools" of censorship in artistic culture and in the field of education.

The purpose of the research is to determine the role of normativity and ethics in art, to consider the canon and aesthetic norm as established traditions, to analyze censorship as an institutional control over sensual activity, and also to find out the use of aesthetic means in gender education.

The results of the study indicate the dual role of canon and norms: on the one hand, they serve as the basis of traditions and cultural identity, defining artistic life and preserving social values over time. On the other hand, they function as censorship mechanisms, ensuring conformity and limiting the diversity of artistic expression. Such tensions are further exacerbated by the institutional mechanisms that ensure control over artistic practices, often mirroring dominant ideologies and power structures.

By exploring a variety of historical facts and examples, we highlight how canonization and normativity can stifle diversity and crowd out alternative thought within artistic communities. The study examines the consequences of such censorship on the evolution of cultural discourse and the persistence of social inequality.

The obtained conclusions indicate the need for a detailed study of the canon and norms in artistic environments, recognition of their role not only as cultural artifacts but also as tools of control. Thanks to a critical approach to the concepts justifying the need for canons and norms in artistic activity, the study advocates the idea of greater inclusiveness and openness of the artistic process, which questions established hierarchies and contributes to the creation of a pluralistic cultural environment. Consequently, this study contributes to ongoing debates surrounding artistic freedom and censorship, prompting researchers and practitioners to rethink the influence of canon and normativity on artistic innovation and societal ideals.

Keywords: *societal ideal, integrity, education, canon, norm, censorship, stereotyping, communicative practices, culture, gender identification.*

REFERENCES

- Bohdan, P. A. (2023). "Denial of denial" of the ideal in the sensory activity of human-society. *Educational Discourse*, 47 (12), 17 – 28. Doi: [https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.47\(12\)-2](https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.47(12)-2) (In Ukrainian).
- Bohdan, P. A. (2023). Art: Aesthetic or political, G. Lessing between Plato and Aristotle. *Multiversum. Philosophical Almanac*, 2 (2), 114 - 128. Doi: <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2023.2.2.5> (In Ukrainian).
- Breniuk, A. (2021). Folk customs and rituals in the works of Ukrainian artists. *Young Scientist*, 10 (98), 225-229. Doi: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-10-98-47> (In Ukrainian).
- Volynets, V. (2023). Impact of artificial intelligence on contemporary art: Opportunities and challenges. *Digital Platform: Information Technologies in the Sociocultural Sphere*, 6 (1), 21-31. Doi: <https://doi.org/10.31866/2617-796X.6.1.2023.283933> (In Ukrainian).
- Halych, O. (2022). Censorship and censors in the memories of Serhiy Yefremov. *Ukrainian Information Space*, 1 (9), 162-173. Doi: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(9\).2022.257213](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(9).2022.257213) (In Ukrainian).
- Hryshko, V. D., & Sheiko, V. O. (2019). The impact of culture on the formation of worldview views of Ukrainian youth. *Hileya: Philosophical Sciences*, 148, 7-10. (In Ukrainian).
- Dubrivna, A., & Myroshnychenko, M. (2020). Canons of the past and modern innovations in art: interaction and contradictions. *Actual problems of modern design: materials of the International Scientific and Practical Conference, Kyiv, April 23, 2020* (pp. 24-26). Kyiv National University of Technology and Design. (In Ukrainian).
- Kablova, T. (2023). Gender components of Chinese vocal-stage art. *Art Studies Notes*, 43, 117 - 122. (In Ukrainian).
- Kleshnya, H. M. (2014). The concept of the ideal in classical philosophy. *Bulletin of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology*, 1 (19). Doi: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.19.10280> (In Ukrainian).

- Koval, O.A., Sakhno, A.E., & Bundych, S.V. (2023). Gender symbolism in gender identification of the individual: communicative strategies of masculinity and femininity representation. *Bulletin of Lviv University. Series of Philosophical and Political Studies*, 47, 74-83. Doi: <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.47.9> (In Ukrainian).
- Kuchma, I.L. (2000). Body canon in Western European culture. *Magisterium. Vol. 5. Culturology*, 41-49. (In Ukrainian).
- Lessing, G.-E. (1968). Laocoön. "Art", Kyiv. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Lessinh_Hothold_Efraim/Laokoon.pdf (accessed on July 6, 2024) (In Ukrainian).
- Sannikov, Y. V. (2024). The problem of authorship and ethics of using artificial intelligence to create visual works. *Ukrainian Art Studies Discourse*, 2, 132 - 140. Doi: <https://doi.org/10.32782/uad.2024.2.15> (In Ukrainian).
- Tulupov, O., & Kirichenko, Y. (2022). Obscene language in English-Ukrainian translation: Creativity vs. censorship. *Bulletin of V. N. Karaz'in Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Teaching Methods of Foreign Languages*, 96, 52 - 60. Doi: <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2022-96-07> (In Ukrainian).
- Chervinskyi, O., & Chervinska, K. (2022). BioArt—a new interdisciplinary direction in contemporary art and its development prospects in Ukraine. *MIST: Art, History, Modernity, Theory*, 18, 114 - 119. Doi: <https://doi.org/10.31500/2309-7752.18.2022.277715> (In Ukrainian).
- Chorna, L. V. (2016). The role of the ideal in the worldview of Postmodernism. *Current Problems of Philosophy and Sociology*, 14, 126 - 129. Retrieved from <https://hdl.handle.net/11300/11788> (accessed on July 7, 2024) (In Ukrainian).
- Yugan, N. L. (2019). Formation of national identity of Ukrainian society through theater. *Bulletin of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts*, 2, 341 - 345. (In Ukrainian).

Article arrived: 10.07.2024

Accepted: 06.09.2024

Як цитувати: Коваль, О., & Сахно, А. (2024). СУСПІЛЬНИЙ ІДЕАЛ У ФОРМАХ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ: КАНОН, НОРМА ЯК ІНСТРУМЕНТИ ЦЕНЗУРИ. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*, (71), 140-150. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2024-71-12>

In cites: Koval, O., & Sakhno, A. (2024). SOCIETAL IDEAL IN THE FORM OF ARTISTIC CULTURE: CANON, NORM AS TOOLS OF CENSORSHIP. *The Journal of V. N. Karaz'in Kharkiv National University, Series Philosophy. Philosophical Peripeteias*, (71), 140-150. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2024-71-12> [In Ukrainian]